

Kıbrıs Meselesinin Tarihi Arka Planı ve Bugünü

Ayhan Cankut*

Giriş

Kıbrıs stratejik konumu itibarıyla, Türkiye'nin güvenliğinin ve milli menfaatlerinin temini için son derece önem arz etmektedir. Kıbrıs, Osmanlı Devleti 1571'de adayı fethettikten sonra Türk yurdunun bir parçası haline gelmiştir. Dolayısı ile tarihsel bağlarımız mevcuttur. Diğer bir husus da Kıbrıs'ta yerleşik Türk nüfusu Türk milletinin yadsınamaz bir parçasıdır. Zira Kıbrıs'taki Türk nüfusunu, adanın 1571'de fethinden ve 1974 Barış Harekatı'ndan sonra Anadolu'nun çeşitli bölgelerinden göç etmek suretiyle adaya yerleşen Türkler oluşturmuştur. Bu sebeple Türkiye'de ada için "Yavru Vatan" tabiri kullanılmaktadır.

Tarihi ve kültürel zenginlikleri, denizi, kumsalları ile hayranlık uyandıran doğal güzelliği sayesinde büyük bir turizm potansiyeline sahip olan Kıbrıs üzücüdür ki çözüm bekleyen bir mesele olarak gündemde yer almaktadır. Kıbrıs meselesi hakkında doğru bilgi ve kanaat sahibi olunabilmesi için tarihi arka planının ortaya konması gereklidir.

Tarih, toplumların yaşadığı olayları zaman ve mekan ilişkisi içerisinde ele alan, yaşanan olayların sebeplerini ve yarattığı sonuçları, bu olayların ilintilerini inceleyen bilim dalıdır.¹ Ele alınan olaylar belgeler ışığında ve zamanın şartları göz önüne alınarak incelenmelidir. Günümüzde yaşanan olayların sebepleri, geçmişte yaşanan olaylara dayanmaktadır. Olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi vardır. Bu sebeple günümüzde yaşanan toplumsal olayları doğru anlayabilmek, tehditleri sezerek önlem alabilmek ve geleceğe yön verebilmek için tarih bilgisi ve bilinci gereklidir. Bu sebeple Kıbrıs meselesinin de doğru anlaşılabilmesi için meselenin tarihsel arka planının yani meselenin dayandığı temel nedenlerin anlaşılması gereklidir.

Maalesef Türk kamuoyunda Kıbrıs meselesi ile ilgili yeterli bilgi ve bilinç oluşturulamamıştır. Meselenin başlangıcı Rum-Yunan ikilisinin propagandalarında dilendirdikleri gibi 1974'de mi başlamış, yoksa EOKA terör örgütünün tedhiş faaliyetleri ile 1950'lerde mi başlamış ya da daha eski bir tarihte mi bu önemli hususun öncelikle anlaşılması gereklidir. Bu çalışmada kısa ve öz olarak meselenin tarihi arka planının anlatılması hedeflenmiştir.

1. Kıbrıs Meselesinin Dayandığı Temel Nedenler

Kıbrıs sorununun kökeni, 1791 yılında çizilip 1796 yılında Yunan milliyetçileri tarafından yayınlanmış olan, "Büyük Yunanistan'ın" sınırlarını belirleyen ilk "Megali İdea" haritasıyla birlikte atılmıştır. Büyük Yunanistan sınırlarına Kıbrıs adası da dahil edilmiştir.² Megali İdea doğrultusunda gelişen Yunan milliyetçiliğinden Kıbrıslı Rumlar da etkilenmiştir. Bunun etkisiyle Kıbrıslı Rumlar Mora isyanıyla eş zamanlı olarak 1821'de, ENO-

(* Dr. Öğr. Üyesi, Çağ Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi. aybancankut@cağ.edu.tr / a.cankut@hotmail.com, ORCID 0000-0001-8890-2727.

(1) İslam Ansiklopedisi, "Tarih" maddesi, TDV yay., C.40, İstanbul:2011, s.30.
(2) Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, Akdeniz Haber Ajansı, Lefkoşa 2000, s.1.

SİS (Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhaki) amacıyla Kıbrıs Ortodoks Kilisesi tarafından organize edilen bir ayaklanma hazırlığına girişmişlerdir. Ayaklanma girişimi Kıbrıs Valisi Küçük Mehmet Paşa tarafından sertlikle bastırılmış, ayaklanma girişimden sorumlu tutulan 50 papaz idam edilmiştir.³

Kıbrıs'taki ayaklanma girişiminin sertlikle bastırılması Kıbrıslı Rumların ENOSİS hayallerine son verememiştir. Zira Yunanistan bağımsızlığını kazandıktan sonra gelişen Yunan milliyetçiliği Kıbrıs Rumlarını da etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nin hoşgörülü yönetimi tüm halkların birlikte huzur içerisinde yayabilecekleri bir ortam yaratması ve bağımsızlığını yeni kazanmış olan Yunanistan'ın güçlü olarak etkisini sergileyememesi sebepleriyle, Osmanlı yönetimi döneminde Rumlarla Türkler arasında olumsuz olaylar yaşanmamıştır. Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında 4 Haziran 1878 yılında *İstanbul'da imzalanan anlaşmayla adanın yönetimi İngilizlere devredilmiştir*.⁴ Bu durum Rumları ümitlendirmiş, bu tarihten sonra giderek artan ENOSİS hareketleri 1950'li yılların başında en yüksek seviyeye çıkmıştır.

Kıbrıs sorunu Rumların ENOSİS emellerine ulaşmak için gerçekleştirdikleri eylemler ve buna mukabil Türklerin haklarını savunma mücadeleleri şeklinde gelişmiştir. Meselenin arka planında yatan asıl sebepler olan Megali İdea ve bu Yunan büyük idealinin bir parçası olan ENOSİS'in daha iyi anlaşılabilmesi için bu hususlara kısaca değinmek faydalı olacaktır.

1.1. Megali İdea

Megali İdea, "Büyük Fikir" anlamına gelmektedir. Megali İdea, İstanbul başkent olmak üzere Girit, Teselya, Epir, Makedonya, Trakya, Ege Adaları, Batı Anadolu, Marmara ve çevresi, Kıbrıs, Trabzon ve civarına sahip, büyük bir Yunanistan'ı kurma hayalidir. Yunan milliyetçileri, bu hayali gerçekleştirebil-

mek için resmi ve gayri resmi birçok dernek ve teşkilatlar kurmuşlardır. Kurulan bu dernek ve teşkilatlar, Megali İdea'nın hedefleri arasındaki bütün Türk topraklarına yayılarak sistematik bir mücadele yürütmüştür.⁵

Yunan yayılmasının güç aldığı en büyük kaynak Megali İdea'dır. Yunanlı yazar Andreas C. Michalopoulos Megali İdea'yı; "*Gelecekte bir gün tüm Yunanlılar birleşecek ve büyük Yunanistan İmparatorluğunun İyonya'dan (Batı Anadolu) Trakya'yı, küçük Asya sabbillerini ve İstanbul'u da içine almak üzere Karadeniz'e kadar uzayacağı ümididir. Bu mağrur bir aydın fantezisi değil, bir vahşi ideal değil, bu yabancı bir ırkın hâkimiyetinden kurtularak hür olmak isteyen insanların sesidir*"⁶ şeklinde açıklamıştır.

Osmanlı Devleti içinde çok geniş imtiyazlar elde eden Ortodoks kilisesi, Megali İdea ülküsünü destekleyen ve yaygınlaştıran en örgütlü güç olmuştur. Kilisenin kuşaktan kuşağa aktardığı bu ülküden etkilenen Yunan aydınları, Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamak isteyen İngiltere, Rusya ve Fransa tarafından verilen destekle, zaman içinde etkili bir hareket yaratmayı başarmışlardır. Örneğin 1714 doğumlu Yunan şairi Kosmos O Etolios bütün adaları dolaşarak en etkili Megali İdea'cı örgüt olan Filiki Eterya'dan 100 yıl önce Megali İdea fikirlerini yaymış ve geniş destek bulmuştur.⁷

Yunan tarihinin ünlü şairi ve ulusal kahramanı Rigas Ferreros (1757-1798), Megali İdea ülküsünü yaygınlaştırmak için en fazla gayret sarf eden ve ilk Megali İdea haritasını yayınlayan kişidir. Rigas Ferreros'un, 1791 yılında Bükreş'te bulunduğu sırada çizdiği ilk Megali İdea haritası, 1796 yılında Viyana'da bastırılmış ve Yunan yayılmacılığının temel

- (3) Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Dilmen Ofset, Lefkoşa 1992, ss.13-14.
- (4) Soyalp Tamçelik, *Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçışı (1878-1919)*, Lefkoşa, 1997, s.17.
- (5) Soyalp Tamçelik, a.g.e., s.67.
- (6) Hasan Cicioğlu, "Türkiye ve KKTC'nin Coğrafi Bölge Üzerindeki Tarihi Önemi", *Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Ks.4, Ankara 2001, s.28.
- (7) S. İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, s.5.

belgesi haline gelmiştir.⁸ İngiltere, Rusya ve Fransa; Balkanlar, Ege, Akdeniz ve Anadolu'da yayılma hedefleri nedeniyle Yunan milliyetçiliğine büyük destek vermişlerdir.⁹ Zira Megali İdea'yı desteklemek, kendi yayılmacı emelleri açısından çıkarlarına uygundu. Bu şekilde hem Osmanlı Devleti'ni yıpratmayı hem de üzerinde bir baskı oluşturmayı ve yayılmacı hedefleri olan Yunanistan'ı kendi kontrolleri altında bulundurarak sömürgeci emelleri için kullanmayı hedeflemişlerdir.

Megali İdea hedeflerini gerçekleştirmek için 1814 yılına kadar Avrupa'nın çeşitli kentlerinde değişik örgütler kurulmuştur. Bu örgütlerden en etkili olanı, 1814 yılında Rus Çarı 1. Aleksandr'ın yaveri Aleksandr İpsilantis tarafından kurulan Filiki Eterya'dır.¹⁰ Odessa'da kurulan Filiki Eterya'nın ilk hedefi, Yunanistan'ın bağımsızlığını elde etmek ve daha sonra Megali İdea haritası içindeki hedeflere yayılmaktı. Filiki Eterya'nın ilk hedefine ulaşarak, Yunan isyanını başlatması ve bağımsız Yunan devletini kurmasından sonra, 1894 yılında Atina'da Yunan ordusu içinde Etniki Eterya örgütü kurulmuştur. Filiki Eterya'nın 1876 yılında dağıtılmasından sonra kurulan Etniki Eterya'nın amacı ise Girit'in, Trakya ve Batı Anadolu'nun istilasıdır. 1919 yılına kadar faaliyet gösteren bu derneğin, İstanbul'da da Kordus Derneği adlı (Rum Göçmenleri Merkez Komitesi) patrikhaneye bağlı bir kolu bulunmaktaydı.¹¹

Etniki Eterya'dan sonra 1919 yılında, onun devamı niteliğinde ve aynı amaçları güden "Mavri Mira" adlı örgüt kurulmuştur. İstanbul'da kurulan bu örgüt de Türk Kurtuluş Savaşının başarıya ulaşması neticesinde 1922 yılında dağıtılmıştır. Mavri Mira örgütü, 1922 yılına kadar Megali-İdea hedefleri doğrultusunda faaliyetlerini sürdürmüştü; Anadolu'nun işgalini, Pontus devletinin kurulmasını, Yunan-İngiliz ve Yunan-Ermeni iş birliğinin sağlanmasını hedeflemiştir.

Megali İdea'nın hedeflerini daha net anlayabilmek için Filiki Eterya ve Etniki

Eterya'nın programlarını kısaca incelemek yararlı olacaktır. Filiki Eterya'nın programlarındaki hedefler şu şekilde belirtilmiştir:

- a. Yunan ulusuna bağımsız bir ülke sağlamak,
- b. Batı Trakya ve Selanik'in ilhakı,
- c. Ege adalarının ilhakı,
- d. Oniki adalar ve Girit'in ilhakı,
- e. Batı Anadolu'nun ilhakı,
- f. Kıbrıs'ın ilhakı,
- g. Pontus Rum devletinin yeniden kurulması,
- h. İstanbul'un ele geçirilmesi ve Bizans İmparatorluğu'nun yeniden diriltilmesi.¹²

Bu liste içinde görülmeyen Epir ve Makedonya daha sonraları hedefler arasına eklenmiştir. Filiki Eterya'nın bu programını gerçekleştirmek için oldukça az nüfusa ve 50 bin km²'yi bulmayan toprağa sahip olan küçük Yunanistan, hep Osmanlı İmparatorluğu aleyhine yayılarak, yüz yıldan az sürede üç kat büyük yüzölçümüne ulaşmıştır.¹³

Yunan Meclisinde yapılan konuşmalar ve Yunan hükümetlerinin açıklamaları, bu yayılmacı fikirlerin sadece gizli örgütlerde benimsenmediğini kanıtlar niteliktedir. Yani Koletti adlı milletvekilinin 1844 yılı Ocak ayında Yunan Meclisinde sarf ettiği sözler güzel bir örnek oluşturmaktadır: "*Yunan krallığı Yunanistan değildir. Sadece Yunanistan'ın en küçük ve en fakir parçasıdır. Yunanlı sadece krallık ülkesi halkı değildir. İyonya, Selanik, Serez, Edirne ve İstanbul ya da Trakya ve Girit, Sisam adası ve Yunan tarihi ile Yunan ırkına bağlanan tüm bölge ve yörelerde yaşayan*

(8) Fikret Kürşat, Mustafa Altan, Sabahaddin Egeli, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, Kutsun Yayınevi, İstanbul 1978, ss.28-29

(9) S. İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, s.6.

(10) İsmail Bozkurt, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", *Avrupa Birliği Kışkacında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Ks.2, Ankara 2001, s.10.

(11) Nurettin Türsan, *Yunan Sorunu*, Ankara 1987, ss.35-36.

(12) S. İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, s. 8.

(13) N. Türsan, a.g.e., s. 40.

halklardır. Elenizmin iki büyük başkenti vardır. Atina, krallığın başkenti, İstanbul ise büyük başkent, tüm Yunanlıların ümit ve hayallerinin kentidir.”¹⁴

Yunan Meclisinde de destek bulan Megali İdea Venizelos’la birlikte hükümet politikalarında yer almaya başlamıştır. Nitekim Venizelos, 1906’da açıkladığı “Büyük Yunanistan” programını, 18 Ekim 1910’da iktidara geldikten sonra 1922’de Türk Kurtuluş Savaşı ile bozguna uğratılmalarına kadar sürdürmüştür. Venizelos’un, Megali-İdea hedefleri doğrultusunda uygulamaya koyduğu program şu şekildeydi:

- a. Ege Denizi Yunan denizi olacak,
- b. İki kıt’aya uzanan (Avrupa-Asya) ve 5 denize açılan Yunanistan gerçekleşecek,
- c. Yunanistan’ın bir ayağı Avrupa’da, bir ayağı Asya’da olacak,
- d. Bizans İmparatorluğu yeniden kurulacak.¹⁵

Venizelos’un en büyük hedefi, Ege’nin iki kıyısındaki Yunanlılarla Rumları bir araya getirerek, hem Yunan topraklarını iki kat büyütüp, “Küçük Asya” adını verdikleri Batı Anadolu’ya yayılmak, hem de Ege’yi bir Yunan gölü haline getirmektir. Nitekim, Kral Konstantin’e yazdığı 30 Ocak 1915 tarihli mektubunda, “Yunanistan’ın Küçük Asya’dan istediği toprakların 125.000 km²’yi geçtiğini, yani 1913’deki şekline erişen Yunanistan’a eşit olduğunu” belirtiyordu. Bu hesapları, Kurtuluş Savaşında Atatürk önderliğindeki Türk halkı tarafından bozulmasaydı, Yunanistan, Venizelos döneminde 250.000 km²’ye ulaşmış olacaktı.¹⁶

Birinci Dünya Savaşını İngiltere ve müttefiklerinin kazanacağını hesap ederek, son anda müttefikler yanında savaşa giren Venizelos, savaştan sonra Anadolu’daki toprak taleplerini gündeme getirmişti. Venizelos, Paris’te toplanan Paris Barış Konferansı’nda

30 Aralık 1918’de Megali-İdea hedefleri doğrultusunda şu bölgeleri talep etmiştir:¹⁷

- a. Kuzey Epir (Güney Arnavutluk).
- b. Bugün de Epir sorunu yüzünden Arnavutluk’la araları açık bulunmaktadır. Yunanistan, bu bölgede 120 bin Yunanlının yaşadığını iddia etmekte ve yayılma emellerine haklılık kazandırmaya çalışmaktadır.
- c. Batı ve Doğu Trakya. (İstanbul dahil).
- ç. Ayrıca Bulgaristan’dan geçen Arda nehri yatağına kadar olan “Rodoplar” bölgesi.
- d. Batı Anadolu.
- e. Bursa, İzmit, İzmir, Aydın ve civarları.
- f. İmroz, Bozcaada, Sakız, Rodos, Oniki Adalar, Meis.
- g. Pontus.
- h. Kıbrıs.

Buradan da anlaşılacağı üzere Yunanistan, Kıbrıs’ı ilhak emelini uluslararası alanda ilk olarak Paris Barış Konferansı’nda dile getirmiştir. Yunanistan’ın Kıbrıs’a yönelik ilhak politikası tek kelime ile ENOSİS olarak belirlenmiştir.

1.2. Enosis

Kelime anlamı ilhak demek olan ENOSİS, Rumlar tarafından nesilden nesile aktarılan “Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanması” ülkülerinin tanımlanması maksadıyla kullanılmaktadır.¹⁸ Yunanistan 18 Ekim 1828’de İngiltere, Rusya ve Fransa’ya verdiği bir nota ile ENOSİS fikrini resmen ilk kez ortaya atmış ve adanın kendisine bağlanması istenmiştir.¹⁹

(14) N. Türsan, a.g.e., s. 41.

(15) S. İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, s.10.

(16) Sabahattin İsmail, *Kıbrıs’ta Yunan Sorunu (1821-2000)*, Lefkoşa 2000, s.14.

(17) S. İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, s.12.

(18) Esat Fellahoğlu, *Baf’ta Direniş*, Dilhan Ofset, Lefkoşa 1995, s.4.

(19) Nazım Berath, *Kıbrıs’ta Ulusal Sorun*, KKTC 1991, s.45.

Büyük Yunanistan'ı kurma ülküsünü gerçekleştirme hedefiyle iktidara gelen Venizelos, Yunanistan'a verdiği büyük politik destek nedeniyle, İngiltere'nin Kıbrıs'ı kendilerine hediye edeceği inancını taşımaktaydı. Venizelos 1 Mart 1915'te krala yazdığı bir mektupta bu inancını şöyle belirtmiştir: "İngiltere, Doğu Akdeniz'deki çıkarları, bizim çıkarlarımızla mükemmelen bağdaşabilecek bir devlettir. 1913 Ocak ayında Londra'da Maliye Bakanı Lloyd George, Deniz Bakanı Winston Churchill ve bendeleri arasında geçen görüşmeleri de bilen Majesteleri için, bu koşullar altında İngiltere tarafından Kıbrıs'ın Yunanistan'a terk edileceğini kabul etmek, hiç de aşırı bir iyimserlik olmayacaktır."²⁰

Venizelos'un bu inancının altında yatan sebep, İngiltere'nin 1915 yılında, Yunanistan'a, kendi saflarında savaşa girmesi karşılığında Kıbrıs'ı vadetmesiydi. 1. Dünya Savaşı'nın başlarında bu teklife sıcak bakmayan Yunanistan, savaşın sonlarında İngiltere ve müttefiklerinin zaferi kazanacağı düşüncesiyle İtilaf Devletleri safında savaşa dahil olmuştur. Savaştan sonra ise, Lloyd George'un 1915'te verdiği sözü tutacağından emin olan Yunan hükümeti, Kıbrıs'ı talep etmekte bir sakınca görmemiştir. Ancak İngiltere'yi gücendirmemek amacıyla Paris Barış Konferansı'nda Venizelos Kıbrıs konusunda ısrarlı davranmamış, genel ifadelerle isteklerini dile getirmiştir: "Adalar konusuna gelince, tümü de binlerce yıldan beri Yunan'dır ve bu yüzden hepsinin de Yunanistan'a verilmesi gerekir."²¹ Venizelos 3 Şubat 1919 tarihinde Onlar Konseyi'nde yaptığı konuşmada Kıbrıs'ı neden özellikle vurgulamadığını şu şekilde açıklamıştır: "Kıbrıs adası konusunda kesin bir istemde niçin bulunmadığımız sorusu akla gelebilir. Bunu yapmayışımızın çeşitli nedenleri vardır. En önemlisi 50 yıl önce İyonya adalarını vermek suretiyle, Yunan krallığının büyümesine yardım eden ilk devlet niteliğini kazanan ve savaş sırasında Kıbrıs'ı Kral Konstantin'e önermiş olan İngiltere'nin, sonunda, Kıbrıs'ı da Yunanistan'a verecek kadar lütüfkâr davranacağına

inanmakta oluşumuzdur. Kısacası, Yunanistan, Kıbrıs, Rodos, Meis, Oniki Adalar, İmroz, Bozcaada dahil olmak üzere, bütün Doğu Akdeniz adalarını istemektedir."²²

13 Mart 1919'da Dörtler Konferansı'nda Lloyd George, Clemanceau ve Başkan Wilson arasında geçen şu konuşma Venizelos'un bu inancında haksız olmadığını göstermektedir:

"- Lloyd George: Niyetim, Kıbrıs adasını Yunanistan'a vermektir.

- Clemanceau: Unutmayınız ki, Berlin Anlaşması'na göre bu konuda benden izin almanız gerekmektedir.

- Lloyd George: Bu izni bana vereceğinizi ümit ederim.

- Başkan Wilson: Yunanistan'a bu hediye verebilirseniz, büyük ve değerli bir iş yapmış olacaksınız."²³

Görüldüğü gibi Megali İdea ve bu kapsamda ENOSİS, Yunanistan bağımsızlığını kazanmadan önce gündeme getirilmiş ve bağımsızlığını kazandıktan sonra da bu ülkenin milli politikası haline gelmiştir. Yunan Kültür Bakanlığınca 1982 yılında, ABD'deki Yunan lobisi tarafından da 1991 yılı Mart ayında Megali-İdeacı yayınlar yapılması²⁴ halen Yunanistan'ın bu politikadan vaz geçmediğini göstermektedir.

2. Osmanlı Döneminde Kıbrıs

Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs adasını fetihmesinin sebeplerini kısaca şu şekilde ifade edebiliriz. Suriye ve Mısır ile kutsal topraklar Yavuz Sultan Selim döneminde ele geçirilmiştir. Bu sebeple Doğu Akdeniz bölgesinin güvenliği önem kazanmıştır. Bunun yanında Osmanlı Devleti'nin Doğu Akdeniz kıyılarına

(20) S. İsmail, *Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)*, s.33.

(21) S. İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, s.14.

(22) N. Türsan, a.g.e., s. 51.

(23) Ali Fikret Atun, "Kıbrıs Meselesinin Görünmeyen Yüzü: Batılı Devletler", *Avrupa Birliği Kışkırcısında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Ks.5, Ankara 2001, s.41.

(24) S. İsmail, *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, s.16.

hakim olması nedeniyle bu bölgede stratejik konuma sahip Kıbrıs adasının fethedilmesi Akdeniz’de Osmanlı hâkimiyetinin tesis edilebilmesi açısından elzem olmuştur. Adanın yönetimine hakim olan Venedik, 1540 yılında Osmanlı Devleti ile yapmış olduğu barış antlaşmasına aykırı olarak Venedikli ve Maltalı korsanların adada üstlenmelerine müsaade etmişti. Adayı üs olarak kullanan korsanlar tüccarlar ile hacca gidenlerin güvenliğini tehdit etmekteydi.²⁵

Bu durum, Akdeniz’de üstünlüğünü ortaya koymaya başlayan Osmanlı İmparatorluğu’nun adayı fethini zorunlu hale getirmiştir. II. Sultan Selim döneminde Kıbrıs’ın fethine yönelik 1 Temmuz 1570’te başlayan çıkarma, 1 Ağustos 1571’de başarıyla sonuçlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu 1571’de adayı aldığı zaman Venediklilerin egemenliğinde olan adada Katolik dini etkiliydi. Ortodokslar Katoliklerin büyük baskısı altında, özgürlükten yoksundular. Bu sebeple Türklerin adaya hakim olması en çok Katoliklerin baskısı altında olan Ortodoksları mutlu etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu’nun kendi yönetimini tesis etmesi sonucu, 16. yüzyıldaki yükselme döneminin olanaklarından ve Osmanlı sınırları içindeki düzenli yönetimden adada yasayan çeşitli guruplar da yararlanmaya başlamışlar ve Katolik ve Latin baskısından bunalmış olan tüm topluluklar huzura ermişlerdir.

Korsanların hakimiyetinden kurtulan Kıbrıs artık hukuki, ekonomik ve kültürel olarak hem daha özgür, hem de daha düzenli bir yapıya kavuşmuştur. Osmanlı İmparatorluğu’nun bilinen vakıflar yönetimi Kıbrıs’ta yerleştirilmiştir. Bahse konu “Vakfiyeler”, günümüze kadar varlıklarını devam ettirmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde, bir kısmı bugün de ayakta olan; suyolları, hanlar, köprüler, camiler, çeşmeler ve yeni yollar inşa edilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu ilk aşamada, meslek gurupları “birbirlerini tamamlayacak” şekilde demirciler, marangozlar, dericiler, terziler, kuyumcular, ayakkabıcılar,

dokumacılar, hayvan, tahıl ve meyve yetiştiriciler, taş ustaları gibi değişik meslek guruplarından 30.000 kişiyi Anadolu’dan seçerek düzenli bir biçimde adaya yerleştirmiştir.²⁶ Bu şekilde ilk Kıbrıs Türkleri, Osmanlı İmparatorluğu tarafından Anadolu’dan adaya gönderilen çiftçiler ve zanaatkârlar olmuştur.²⁷

Osmanlı idaresi altında Rumlara birçok hak verilmiştir. Ortodoks Kilisesi’nin, Latinlerin hâkimiyeti altındayken kaybettikleri yetkileri geri verilerek, Başpiskopos’a yerli halkın dini liderliği ve Rum halkının Etnark’ı, yani Osmanlı hükümeti nezdindeki siyasi temsilcisi olarak şikâyetlerini doğrudan Padişah’a yapma hakkına hakkı verilmiştir. Başpiskopos bu haklar neticesinde Osmanlı Valisi’nden sonra Kıbrıs’ta ikinci politik ve nüfuzlu kişi haline gelmiştir. Kiliseye, halktan vergi toplama hakkı verilmiştir. Bu hakkı kötüye kullanan Kilise halktan fazla vergi toplayarak adanın en büyük toprak sahibi haline gelmiştir. Rumlar, “özerklik” anlamına gelen Osmanlı’nın kurduğu millet sisteminin bir parçası olmuşlar, kurallarını kendileri koymaya, okullarını, kiliselerini, mezarlıklarını kendileri yönetmeye başlamışlardır. Evlenme boşanma gibi medeni kanun konularında da özerktiler. Divan’da Rumlara, Ermenilere, Maronitlere temsil hakkı tanınmıştır. Böylelikle Rumlar adanın yönetiminde ilk kez söz sahibi konuma gelmişlerdir.²⁸ Osmanlı’nın tanıdığı haklar Rumlara varlıklarını korumaları ve ekonomik, kültürel ve siyasi yönden de gelişmeleri imkanını sağlamıştır.

Adadaki barışçıl ve mutlu şekilde bir arada yaşadığı yegane dönem Osmanlı’nın adil yönetimi altında yaşanan 307 yıllık dönemdir. Kıbrıs’ta tesis edilen barış ve huzur ortamı Yunanistan’ın bağımsızlığına kavuşmasından sonra uygulamaya başladığı yayılmacı politika sonucu bozulmuştur. Mora isya-

(25) KKTC Enformasyon Dairesi, “Kıbrıs’ta Osmanlılar”, <https://pio.mfa.gov.ct.tr/kibrista-osmanlilar/> (erişim 26.10.2022)

(26) Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Yeniğün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul 2000, ss.11-14.

(27) Pierre Oberling, *Kıbrıs Faciası*, (Türkçeye Çeviren: Fahir Armaoğlu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990, s.3.

(28) İ. Bozkurt, a.g.e., ss.9-10.

nıyla eş zamanlı olarak kilisenin öncülüğünde Kıbrıs'ta da isyan hazırlığına girilmiştir.²⁹ Kıbrıs'ın İngiliz yönetimine geçmesini fırsat bilen Rumların ENOSİS hayalleri giderek güçlenmiş ve İngilizlerin tarafgir ve Rumlara yönelik hoşgörülü tutumları Rumları daha da umutlandırmıştır.

3. İngiliz Yönetimi Dönemi Gelişmeler ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Kuruluş Süreci

Osmanlı Devleti 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda yenilgiye uğrayınca büyük toprak kayıplarına sebep olan 3 Mart 1878 tarihli Ayastefanos Anlaşması'nı imzalamak zorunda kalmıştır. Osmanlı Devleti'ne büyük yükümlülükler yükleyen bu anlaşma ile Rusya'nın, Bulgaristan'ı etki altına alarak tam bir Akdeniz devleti haline gelmesi İngiltere'yi korkutmuştu. Zira bu anlaşmayla Rusya'nın elde ettiği askeri ve politik güç, İngiltere'nin Ortadoğu'daki emellerini tehdit etmekteydi. Bu sebeple 19. yüzyılın başlarından itibaren Mısır ve Doğu Akdeniz'le yakından ilgilenmeye başlayan ve Kıbrıs üzerinde de çıkar hesapları olan İngiltere'nin bu anlaşmayı kabul etmesi beklenemezdi.³⁰

Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında 4 Haziran 1878 yılında İstanbul'da imzalanan "Kıbrıs Anlaşması" ile adanın yönetimi yıllık "92 bin altın" kira karşılığı İngilizlere devredilmiştir.³¹ Ancak Osmanlı Devleti'nin ada üzerindeki mülkiyet hakkı sürmektedir. 1 Temmuz 1878'de yapılan bir ek anlaşmayla, Rusya'nın işgal ettiği Batum ve Ardahan'dan çekilmesi durumunda, İngiltere'nin de Kıbrıs'ı Osmanlı'ya geri vereceği kayıt altına alınmış ve böylece Ada'daki 308 yıllık Osmanlı idaresi sona ermiştir. Kıbrıs adasının yönetimi geçici olarak İngiltere'ye verilmişse de ancak bu kâğıt üzerinde kalmış ve İngiltere, şartlı olarak girdiği adayı 1. Dünya Savaşı döneminde 5 Kasım 1914'de tek taraflı olarak ilhak etmiştir. Adanın İngilizlere kiralanmasının, ENOSİS yolunda önemli bir safha

olduğunu düşünen Rumlar, Yunanistan'ın da yoğun tahrikleriyle ilhak faaliyetlerini hızlandırmışlar, Ada'yı ziyaret eden İngiliz yetkililer ve devlet adamlarına ENOSİS taleplerini bıkmadan, usanmadan tekrarlayıp, onları baskı altına almaya çalışmışlardır.³²

İngiliz idaresi 1878'de başladığında Kıbrıs'ta iki halk vardı; Türkler ve Rumlar. Diğer karışık gruplar çok az sayıdaydılar. Din olarak da Müslümanlar ve Ortodokslar çoğunluğu oluşturuyorlardı. Türk nüfusu adadaki toplam nüfusun yüzde %44'ünü oluşturmaktaydı. Vakıflar İdaresinin mülkü olan arazilerle birlikte, Türklerin adada sahip olduğu pay %50'nin üzerindeydi.³³

İngiliz yönetimi süresince planlı ve programlı olarak hem Osmanlı İmparatorluğu hem de Türkiye Cumhuriyeti döneminde, adadaki Türk halkı göç etmeye özendirilmiştir. Birinci Dünya Savaşında Osmanlı İmparatorluğu'nun, İngiltere'nin karşıt cephesinde bulunması, Kıbrıs'taki Türklerin üzerinde büyük baskıların doğmasına yol açtı. Kıbrıs'taki Türkler 1878'den sonra, Rum ve İngiliz baskısına maruz kalmışlar ve bunun sonucu olarak da Anadolu'ya ve Londra başta olmak üzere diğer bölgelere göç etmişlerdir. İngilizlerin yönetimi devralmasından bir yıl sonra, 1879 yılında hazırlanan bir raporda, adada bulunan 140 okuldan 76'sı Rum, 64'ünün de Türk olduğu belirlenmişti. Ancak 1881'de Rum okulları 94'e, 1901'de ise 238'e yükselmiştir. Bu okullarda Rum gençlerini eğitmekte olan öğretmenler Yunanistan'dan gelerek Megali-İdea ve ENOSİS düşüncesini Rum öğrencilere aşlamışlardır. Yunanlı öğretmenler, bir taraftan da Rum halkı içinde de ENOSİS maksatlı provokasyonlara girişmişlerdir.³⁴

(29) Sadi Somuncuoğlu, *Sorularla Belgelerle Kıbrıs Çözümü mü? Çözümü mü?*, Zembil Basımevi, Ankara 2003, s.25.

(30) S. Tamçelik, a.g.e., s.6.

(31) İ. Bozkurt, a.g.e. Ks.2, s.11.

(32) S. Somuncuoğlu, a.g.e., s.25-26.

(33) E. Manisalı, a.g.e., s.15.

(34) S. İsmail, a.g.e., s.23-24.

Lozan Antlaşması'nın 20. Maddesi uyarınca 1923'de Kıbrıs adası İngiltere'ye resmen bırakılmıştır. Bu maddeye göre adadaki Türk halkına Türk veya İngiliz vatandaşlıklarından birini seçmeleri öneriliyordu. Türk vatandaşlığını seçmeye başlayanlar Türkiye'ye göç etmeğe başlamışlar, yıllarca süren göçler sonucunda 2000 yılı verileri itibarıyla Türkiye'de 235.000, İngiltere'de 120.000, Avustralya'da 40.000, Amerika ve Kanada'da 17.000 Kıbrıslı Türk bulunmaktadır.³⁵

Lozan Antlaşması'ndan sonra 1959'a kadar süren dönemde Rumlar, adanın statüsünü değiştirmek için girişimlerini sürdürmüştür. Yunanistan'ın, tahrikleri sonucu 1931 yılına gelindiğinde Rumların ENOSİS heyecanı üst seviyeye çıkmıştır. Bunun sonucu olarak da İngiliz yönetiminin 11 Ağustos 1931'de yürürlüğe koyduğu gümrük yasalarını protesto eden Rumlar, Papaz Nikodimus'un önderliğinde ve Yunan Konsolosu Kırü'nün tahrik ve teşvikleriyle ENOSİS için ayaklanmışlardır. 21 Ekim 1931 tarihinde bir miting yapan Nikodimus, ENOSİS'i ilan ederek adanın Yunanistan'a bağlandığını açıklamıştır. Bu esnada Yunan bayrağı açan ve Yunan Marşı söyleyen beş bin kişilik bir isyancı grubu vali konağını ateşe vermiş, isyan güçlüğüle bastırılabilmiştir.³⁶

Rumların giderek artan ENOSİS faaliyetlerine karşın, EOKA terör örgütü harekete geçene kadar Türkiye kayıtsız kalmıştır. Rum-Yunan ikilisinin 1931 yılından itibaren hızlanan ENOSİS faaliyetleri üzerine İngiltere, Kıbrıs'ın yönetimini devretme eğilimine girmiş, Ada'yı kimin yöneteceği tartışmaları başlamıştır. Bütün bu yaşananlara ve tartışmalara rağmen, 1950'li yıllara gelindiğinde de Türkiye'nin tutumunda değişiklik olmamıştır. Öyle ki, dönemin Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak, kamuoyundaki hassasiyeti yatıştırmaya çalışıp İngiltere'nin adayı bırakmak niyetinde olmadığını güvencesini verirken, "Kıbrıs meselesi diye mesele yoktur." demiştir. Aynı yıl yapılan seçimlerden sonra iktidarı devralan Demokrat Parti'nin Dışişleri Ba-

kanı Fuat Köprülü de, bir Kıbrıs melesinin mevcut olmadığını söylemiştir.³⁷ Türkiye'nin o dönemde yaşanan gelişmelere İngiltere'nin meselesi olarak baktığı görülmektedir.

Rumların Yunanistan'ın desteğiyle kurduğu EOKA tedhiş örgütünün eylemleri, Türkiye'nin Kıbrıs'a bakış açısını değiştirmeye başlamıştır. Adadaki Türklerin saldırıya uğraması üzerine Türkiye, 23 Ağustos 1955'te İngiltere Büyükelçisine bir nota vererek, Türklerin can ve mal güvenliklerinin korunmasını istemiştir. Londra konferansları süreci bu notadan sonra başlamıştır. Ne yazık ki artık masada Yunanistan da vardır. Oysa Başbakan Menderes, Londra'ya gidecek heyete yola çıkmalarından önce, "Türkiye'nin Kıbrıs statükosunda bugün için ve hatta yarın için bu memleket aleyhine olabilecek bir değişikliğe katıyen tabammülü yoktur. Kıbrıs Anadolu'nun devamından ibarettir ve güvenliğinin esaslı noktalarından biridir. Kıbrıs'ın bugünkü durumunda bir değişiklik söz konusu olursa uygun bir çözüm bulunması gerekecektir. Bu da Kıbrıs'ın Türkiye'ye iadesinden başka bir şey değildir." talimatını vermiştir. Londra Konferansı'nın toplandığı tarihte dahi Kıbrıs topraklarının yüzde 60'ı Türklere aitti.³⁸

Londra Konferansı'nda heyet başkanını Fatin Rüştü Zorlu 1 Eylül 1955'te yaptığı konuşmasında, Lozan Antlaşması'na atıfta bulunarak, "Bu adanın mukadderatı ancak Türkiye ile İngiltere arasında tayin edilebilir... Türkiye Lozan mucibince hakkından İngiltere lehine feragat etmiştir... Türkiye Kıbrıs'ta statükonun muhafazası lazım geldiği fikrindedir. Bu bozulacaksa ada Türkiye'ye avdet etmelidir." şeklinde beyanda bulunmuştur.³⁹ İngiltere, Kıbrıs üzerindeki egemenlik haklarından vazgeçtiği takdirde, Kıbrıs asıl sahibine yani Türkiye'ye iade edilmesi gerekmektedir.

(35) E. Manisalı, a.g.e., s. 16.

(36) S. İsmail, *Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)*, ss.44-45.

(37) S. Somuncuoğlu, a.g.e., s.27.

(38) S. Somuncuoğlu, a.g.e., ss.27-29.

(39) A.Suat Bilge, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye Sovyetler Birliği Münaşebetleri", *Olaylarla Türk dış Politikası, Cilt:1*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 558, Ankara 1987, ss.343-345.

Ancak önceleri, “adayı eski sahibine teslimden” bahseden İngiltere, Kıbrıs’ın Türkiye ile Yunanistan arasında taksim edilmesi tezini savunmaya başlamıştır.⁴⁰ Kıbrıs uyuşmazlığı 1957 yılında iki defa BM’de görüşülmüştür.⁴¹ Bu tarihten itibaren Kıbrıs sorunu uluslararası bir konu haline gelmiş ve BM’nin gündemine girmiştir.

Makarios ve Yunanistan, ENOSİS’i gösteri ve muhtıralarla gerçekleştiremeyeceklerini anlayınca, terör yolu ile amaçlarına ulaşmayı hedeflemişlerdir. Bu amaçla kurulacak yeraltı örgütünün lideri olarak Grivas seçilmiştir.⁴² Rumlar tarafından aday Türklerden temizlemek ve ENOSİS’i gerçekleştirmek amacıyla kurulan EOKA terör örgütü 1 Nisan 1955 tarihinde resmen sahneye çıkarak Grivas’ın liderliğinde eylemlerine başlamıştır. Bu eylemlerde en önemli hedef ise Kıbrıs Türkleri idi. Rumların saldırıları Türklerin adadaki durumunu daha da zorlaştırmıştır. Rumların bu saldırıları Türk kamuoyunda da tepki uyandırmış, gençlik örgütleri başta olmak üzere kamuoyu Kıbrıs Türklerine destek vermeye başlamıştır.⁴³

EOKA terör örgütünün Türklere yönelik saldırılarının yoğunlaşması üzerine Kıbrıs Türkleri de küçük bölgesel direnme örgütleri meydana getirerek direnmeye gayret etmiştir. Volkan, Kara Çete ve 9 Eylül Cephesi gibi isimler vererek oluşturduğu bu yerel direniş örgütlerinin, ada genelinde örgütlenen ve Yunanistan tarafından maddi ve manevi her türlü desteği gören EOKA’ya karşı Türk halkını gerektiği gibi koruması mümkün değildi. Daha geniş ve ada çapında örgütlenecek, bilimsel esaslara göre teşkilatlandırılacak yeni bir direniş örgütü kurulması gerekiyordu. EOKA terörüne aynı kararlılıkla cevap verecek Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) bu gereklilik sonucu kurulmuştur. Temelleri 27 Kasım 1957’de Rauf Denктаş, Burhan Nalbantoğlu ve Kemal Tanrısevdi tarafından atılan TMT Türkiye Cumhuriyeti’nin desteğiyle 1 Ağustos 1958 tarihinde resmen kurulmuştur.⁴⁴

3.1. Kıbrıs Cumhuriyeti’nin Kuruluşu

Rumların arkasındaki Yunanistan’a karşılık Kıbrıs Türk halkının arkasında da Türkiye’nin kendisini göstermeye başlaması Türklere güven vermiş, Rumların ENOSİS girişimlerine karşılık Kıbrıs Türkleri de “Taksim” fikrini savunmaya başlamıştır.⁴⁵

Kıbrıs’ta 1958 yazında Türk-Rum çatışmasının iyice yaygınlaşmasından sonra yapılan birçok girişimler sonunda, Kıbrıs sorununa bir çözüm üretilmesi maksadıyla iki devlet arasında belirli noktalarda anlaşmaya varılması üzerine Yunanistan ve Türkiye Başbakanlarının Zürih’te buluşup görüşmeleri kararlaştırıldı. İki Başbakan 5-11 Şubat 1959 tarihleri arasında Zürih’te görüşmeler yapmışlardır. Bu görüşmelerde iki Başbakan Kıbrıs’ın milletlerarası statüsünün ve anayasasının dayanacağı prensipler üzerinde anlaşmaya varmışlardır. 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih’te yayınlanan ortak bildiriye varılan anlaşmaların mahiyeti açıklanmamıştır. Çünkü bu anlaşmaların ilgili üçüncü devlet, İngiltere tarafından da kabulü gerekmektedir.⁴⁶ Zürih’te iki devlet arasında varılan anlaşmalar 19 Şubat 1959’da Londra’da, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile Kıbrıs Türk ve Rum toplumlarının temsilcileri tarafından imza edilmiştir.⁴⁷

Bu antlaşmalar sonucunda, 16 Ağustos 1960’ta, iki halkın kurucu olarak egemenliğinde ve yönetiminde iki toplumlu bir cumhuriyet doğdu. Kıbrıs Cumhuriyeti, konfederal nitelikleri de olan fonksiyonel federatif bir cumhuriyetti. Kurulan Türk ve Rum ulusal yönelimleri (Anayasa’da Cemaat Meclisleri olarak geçiyor), din, eğitim, kültür,

(40) S. Somuncuoğlu, a.g.e., s.29.

(41) A.Suat Bilge, a.g.e., s.353.

(42) S. İsmail, *Kıbrıs’ta Yunan Sorunu (1821-2000)*, s.69.

(43) E. Manisalı, a.g.e., ss.25-26.

(44) E. Fellahoğlu, a.g.e., ss.8-9. ; TMT hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ayhan Cankut, *Kıbrıs Türkünün Varoluş Mücadelesi (Türk Mukavemet Teşkilatı ve Faaliyetleri)*, (Fırat Ü. Sosyal Bilimler Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2006.

(45) Sabahattin İsmail, *İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaaları*, Lefkoşa, Eylül 1997, s.364.

(46) A.Suat Bilge, a.g.e., s. 366.

(47) Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara 1987, s.533.

sosyal hizmetler, kişi hukuku bakımından yetkili ve egemen sayıldılar. Parlamento, hükümet, kamu yönetimi, polis ve jandarmasının yapılanmasında %70 Rum - %30 Türk, ordu yapılanmasında %60 Rum - %40 Türk oranları öngörüldü. Türk olan cumhurbaşkanı yardımcısı'na dışişleri, savunma, güvenlik konularında tam veto hakkı verildi. Ortak parlamentoda ise "vergi", "seçim" gibi temel konularda Türk ve Rum milletvekillerinin ayrı çoğunluğu öngörüldü.⁴⁸ Görüldüğü gibi bu Kıbrıs Cumhuriyeti ne tam bağımsız ne de üniter bir devlettir. Kendine özgü bir yapısı olan bu devlet federasyon ile konfederasyon arasında bir özellik arz etmekteydi.

Rumların kurulan yeni Cumhuriyeti ENOSİS hedefleri için bizzat Makarios'un dile getirdiği gibi sıçrama tahtası olarak değerlendirildikleri ve bu amaçları doğrultusunda faaliyet göstermeye devam etmeleri yüzünden Kıbrıs Cumhuriyeti sadece 3 yıl yaşayabilmiştir. 1963 Noel'inde Türkleri imha etmek için başlatılan kanlı olaylar sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen son bulmuştur.

4. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Sona Ermesi ve Sonrasındaki Gelişmeler

Rumların ENOSİS hayallerinden vazgeçmemeleri ve 1960 Anayasası'nın Türklere tanıdığı hakları kabullenmek istememeleri nedeniyle Kıbrıs'ta sorunlar devam etmiştir. Cumhurbaşkanı seçilmiş olan Kıbrıs Rum lideri Makarios iki halka dayalı ve Türklere Rumlar arasında denge sağlayan yapılanmayı baştan beri içine sindirememiş ve kurulan düzeni ortadan kaldırmak için kararlılık göstermişti. Makarios'un Cumhuriyet'in ilk günlerinden itibaren yapmış olduğu çeşitli konuşmalarda ENOSİS'i unutmadıklarını, eninde sonunda ENOSİS'i gerçekleştireceklerini söylerken, Rum idaresi de Türklere haklarını çiğnemeye ve Anayasa'yı ihlale başlamıştır.⁴⁹

1963 yılında Rumlar Türklere ateşli silahlarla saldırmaya başlamış, adanın değişik

bölgelerinde saldırılar devam etmiştir. Türk milletvekilleri, kamu yöneticileri silâh zoru ile görevlerinden uzaklaştırılmıştır. Radyo Rumlar tarafından işgal edilmiştir. Rumlar Türklere yönelik saldırıları 1963 yılının sonlarında iyice artmıştır. Bu esnada Makarios 30 Kasım 1963'de Kıbrıs Anayasası'nda Türkleri ortak bir cemaatten çok bir azınlık statüsüne düşürecek 13 maddelik değişiklik yapılmasına dair teklifini Türk cemaatine ve ilgili devletlere iletmiştir. Türk cemaatinin haklarının ve bunları teminat altına alan hükümlerin değiştirilmesini içeren Makarios'un bu teklifi 6 Aralık 1963'te yayınlanan bir bildiriyle Türkiye Hükümetince reddedilmiştir. Makarios'un teklifleri adadaki gerginliği tırmandırarak ve 21 Aralık 1963 gecesi Girne'den Lefkoşa'ya giden ve içinde Türklerin bulunduğu bir otomobilin Rum polisler tarafından sebepsiz aranması ve bu yüzden çıkan olayda bir Türk kadının ölmesi, Türk cemaati arasında heyecan uyandırmıştı. Bu yüzden ertesi gün iki cemaat arasında çeşitli yerlerde karşılıklı ateş açılmış, yaralananlar olmuştur. Daha sonraki günlerde çatışmalar büyümüştür.⁵⁰

Bu eylemler, EOKA tedhiş örgütü kullanılarak Türklere topluca imha edilmesi amacıyla önceden hazırlanmış olan ve Cumhurbaşkanı Makarios'un direktifleri ile İçişleri Bakanı Yorgacis tarafından hayata geçirilen "Akritas Planı"na uygun olarak gerçekleştirilmiştir.⁵¹ Plânın amacı, adada Türkleri ortadan kaldırmak ve Kıbrıs'tan kaçmaya zorlamaktır. EOKA ve Ortodoks Kilisesi kadar geniş bir Rum kesimi de Türklere karşı yapılan bu saldırının içindeydi.

Lefkoşa'da 24 Aralık 1963 gecesi Rumların Türklere yönelik silahlı saldırıları neticesinde 24 Türk hayatını kaybetmiş ve 40 Türk de yaralanmıştır. Türkiye garantörlük haklarını kullanmaya karar vermiş, katliamı dur-

(48) İ. Bozkurt, a.g.e., s.14.

(49) F. Armaoğlu, a.g.e., s.785.

(50) A.Suat Bilge, a.g.e., s. 376.

(51) Ayhan Cankut, "Rumların Akritas Soykırım Planları ve Kıbrıs'ta Çözumsuzlüğün Başlangıcı", ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi 8 (2021): 71-87 <<https://dergipark.org.tr/pub/assam/issue/65159/962030>>

durmak amacıyla Türk jetleri 25 Aralık gecesi Lefkoşa üzerinde ihtar uçuşu yapmıştır. Türk Alayı da karargâhından çıkarak Lefkoşa'nın Türk kesimini korumaya almıştır. Türkiye'nin garantör ülke olarak İngiltere ve Yunanistan'a çözüm için başvurusundan sonra üç garantör devlet (Türkiye, İngiltere ve Yunanistan) önce ortak bir kuvvetle Lefkoşa'daki çarpışmaları durdurmak amacıyla iki taraf arasına girmiştir. Daha sonra Lefkoşa'yı Rum ve Türk bölgelerini birbirinden ayıran "Yeşil Hat" olarak anılan bir hat belirlenmiştir. Ayrıca İngiltere'nin teklifi üzerine Türkiye, Yunanistan ile Türk ve Rum toplumlarının temsilcileriyle 15 Ocak 1964'te Londra'da bir konferans toplanmış, düzenlenen konferans 21 Ocak 1964'te bir sonuç alınmadan dağılmıştır.⁵² Makarios 1964 yılı başında 1960 Anlaşmalarını tek yanlı olarak feshettiğini açıklamıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti bu yaşananlardan sonra fiilen son bulmuştur. Çünkü cumhuriyeti oluşturan bütün yasal ve anayasal kurumlar ortadan kalkmıştı. Rum yönetimi silâh zoru ile bu kurumları ya ortadan kaldırmış ya da işlemez duruma sokmuştur.⁵³

BM Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964'te aldığı bir kararla, Kıbrıs'ta barışın korunması amacıyla BM Barış Gücü kurulması ve bir arabulucu tayin edilmesi istenirken, Kıbrıs Hükümetinden de şiddet ve kan dökülmesini önleyici her türlü önlemi alması isteniyordu.⁵⁴ Ancak Barış Gücü'nün adaya gelişi, eski yasal düzeyi sağlayamamıştır. Ada fiilen Rum yönetiminin işgali altındaydı. Atina'ya göre ise, Rumların Türklere saldırısı ve bütün cumhuriyet kurumlarını ortadan kaldırmaları, "bir iç mesele" idi ve dışardan müdahaleye gerek yoktu. Rumlar aslında istediklerini elde etmiş Kıbrıs'ta yönetime hakim olmuşlardı.⁵⁵ BM Güvenlik Konseyi tarafından alınan bu karar Hükümeti ve Cumhuriyeti, Türklere zorla uzaklaştırarak ele geçiren Rum Yönetiminin meşru Kıbrıs Hükümeti olarak tanınmasının ve Kıbrıs Türk toplumunun da asi bir topluluk olarak görülmesinin başlangıcı olmuştur.⁵⁶

Bu karar Kıbrıs'ta günümüze kadar sürececek olan yanlışlıkları ve uyumsuzlukları başlatan bir dönüm noktasıdır. Halbuki aynen Türk tarafı gibi Cumhuriyet'in ortaklarından sadece biri olan Rumlar, kâğıt üzerinde Cumhuriyetin meşru yönetimi olarak kabul edilmiş oluyordu. BM Güvenlik Konseyi'nde bu bilinçli hata işlenirken, Ankara'daki hükümet hem direnç gösterememiş hem de bu bilinçli hatanın ileride yol açacağı büyük sorunları ne yazık ki görememişti. Bu durum Kıbrıs Türk halkını, 1974'e kadar sürececek olan acılı günlerle karşı karşıya bırakmıştır.

Adada ortak cumhuriyet ortadan kalkmış, Kıbrıs fiilen Rumların egemen olduğu bir ada durumuna gelmiştir. Türklere küçük bölgelere sıkışıp kalmışlar, Türkiye ile ulaşım bağlantıları kesilmiştir. Bu çok zor koşullar altında bile Kıbrıs Türklere, kendi bağımsız yönetimlerini kurmuşlar, ellerindeki kısıtlı imkanlarla Rumlara karşı direnerek var olma savaşı vermişlerdir.⁵⁷ Günümüze kadar devam eden çözümsüzlük süreci başlamıştır.

147

4.1. KKTC'nin Kuruluşuna Kadarki Süreç

Rumlar Kıbrıs'ta yönetime tek başına hâkim olduktan sonra Milli Muhafız Ordusunu kurmuşlar ve 1964 yılında da saldırılarını sürdürmüşlerdir. Rumların 1964 yılındaki en büyük saldırıları, 8 Ağustos 1964'te Erenköy bölgesine yönelik düzenledikleri harekattır. Erenköy, Türkiye'de üniversite eğitimi gören Kıbrıslı Türk öğrenciler ile bölgedeki TMT üyesi mücahitler tarafından savunulmuştur. Rumların bu saldırıları Türkiye tarafından sınırlı bir hava operasyonu ile durdurulmuştur.⁵⁸ Kıbrıs'ta 1963-1964 döneminde yaşanan olaylarda 364 Türk hayatını kaybetmiş-

(52) F. Armaoğlu, a.g.e., s. 786.

(53) E. Manisalı, a.g.e., s.41.

(54) S. İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, s.128.

(55) E. Manisalı, a.g.e., s. 41.

(56) S. İsmail, a.g.e., s. 128.

(57) E. Manisalı, a.g.e., s. 41-42.

(58) Ahmet Tolgay, *Fırtına ve Şafak*, K.T.M.D. Yayını, Lefkoşa 1998, s.109.

tir.⁵⁹ Kanlı saldırılarına son vermek zorunda kalan Makarios, Türkleri yıldırım ve dirençlerini kırmak amacıyla Türk bölgelerine ambargo uygulamaya başlamış, temel ihtiyaç maddelerinin girişini yasaklamıştır.

Kıbrıs Türk toplumunun yönetimini, 27 Aralık 1967'ye kadar "Genel Komite" adlı yüksek bir kurul üstlenmiş, 1967 yılında "Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi" kurulmuştur. Türkler yönetimlerini geçici ibaresini 21 Aralık 1971'de kaldırarak "Kıbrıs Türk Yönetimi" adı altında sürdürmüşlerdir.⁶⁰

Rumlar, 14 Kasım 1967'de Türklerin yaşadığı, Geçitkale ve Boğaziçi köylerine yönelik bir saldırı düzenlemiştir. Türkiye bu saldırılar karşısında tekrar Kıbrıs'a müdahale kararı almış, bir taraftan Yunanistan'a nota verirken, Ege Bölgesi ile Mersin'e askeri birlikler kaydırılmış, Donanma da Kıbrıs'a doğru harekete geçirilmiştir.⁶¹ Yunanistan, Türkiye'nin kararlı tutumu neticesinde geri adım atarak yasadışı olarak Kıbrıs'ta bulunan Grivas ile Yunan askerlerini mecburen geri çekmiştir. Bunun üzerine Makarios silahlı saldırı yönteminden vazgeçmiş, sosyal, ekonomik ve siyasi baskı uygulayarak Türkleri adadan göçe zorlamıştır. 1967'den 1974 Barış Harekâtı'na kadarki süreçte binlerce Türk İngiltere'ye, Kanada'ya, Avustralya'ya ve Almanya'ya göç etmek zorunda kalmıştır.⁶²

Makarios'un zamana yayararak ulaşmaya gayret ettiği ENOSİS hayallerini biran evvel gerçekleştirmek isteyen Rumlar, Atina'daki askeri cuntanın da desteğini alarak terör örgütü EOKA-B'yi kurmuşlardır.⁶³ Müteakiben Yunan Cuntası'nın talimatı ve desteğiyle 15 Temmuz 1974'te bir darbe ile yönetimi ele geçirmişlerdir. Bu gelişmeler üzerine Türkiye, garantörlük hakkına dayanarak 20 Temmuz 1974 tarihinde Barış Harekâtı'nı başlatmıştır.⁶⁴ Türkiye'nin haklı ve zamanında müdahalesi Kıbrıs adasında akan kanı durdurmuş, güvenliği sağlamıştır. Kıbrıs Türkleri 13 Şubat 1975'te Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni, 15 Kasım 1983'te de Kuzey Kıbrıs Türk

Cumhuriyeti'ni (KKTC) ilan ederek geleceğe daha güvenle bakma şansına kavuşmuştur.

4.2. Günümüzde Yaşanan Son Gelişmeler

Kıbrıs meselesinin hâlâ nihai çözüme kavuşturulamamasının asıl sebebinin; Rumların uzlaşmaz tutumları ve BM'nin sergilediği Türklerin aleyhine sonuç doğuran yanlı tutumunun günümüzde Avrupa Birliği'nin de sürdürmesi olduğu görülmektedir. Rum yönetimi Mayıs 2004'te Kıbrıs Cumhuriyeti'nin tek meşru yönetimi gibi kabul görerek Avrupa Birliği'ne kabul edilmiştir. Avrupa Konseyi'nde ve Avrupa Parlamentosu'nda temsil hakkı elde eden Rumlar, tüm bu hakları ve 1960'ta Türkler ile ortak olarak kurulan ancak tek taraflı olarak sahiplendikleri devleti ENOSİS hedeflerine uygun bulmadıklarından federal bir çerçevede bölüşmeye yanaşmamaktadırlar. Rumlar AB üyeliklerini hem Kıbrıs Türkleri hem de Türkiye'ye karşı baskı aracı olarak kullanmaktadırlar.

Günümüzde de Rumlar, ENOSİS hedeflerinden vazgeçmemişlerdir. Bu hedeflerine ulaşmak amacıyla KKTC'yi ortadan kaldırarak adanın tamamının Rum egemenliği altına girmesi için gayret etmektedirler. Son derece güçlü bir propaganda faaliyeti yürüterek Kıbrıslı Türkleri Türkiye'ye karşı kışkırtmaya, Türklerin Türkiye'ye işgalci demelerini sağlamaya, "Kıbrıs Türk'ü yoktur, Kıbrıslı vardır" düşüncesini aşlamaya gayret etmektedirler.

BM gözlemciliğinde yakın dönemde yapılan Kıbrıs müzakerelerinde, Akıncı ile Anastasiadis, 2016'nın sonlarına doğru İ-

(59) Abdulhaluk Mehmet Çay, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989, s.4.

(60) KKTC Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı, "Tarihi Perspektif", <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/tarihi-perspektif/> (Erişim:20.06.2020)

(61) Ertuğrul Önalp, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, Ankara, 2007, ss. 105-113.

(62) A. Tolgay, s. 109.

(63) E. Önalp, s. 117.

(64) Ergünöz Akçora, "Kıbrıs Türkünün Bağımsızlık Mücadelesi ve Rumların Türklere Uyguladıkları Katliam", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, Sayı 179, 2009, ss.50-51.

viçre'nin Mont Pelerin kasabasında bir araya gelmiştir. Görüşmelerin ilk bölümü 22 Kasım 2016'da sonuç alınmadan sona ermiştir. İlk görüşmeyi müteakip 9-19 Ocak tarihlerinde Cenevre'de başlayan, 28 Haziran-07 Temmuz 2017'de Crans-Montana'da devam eden 2 aşamalı Kıbrıs Konferansı da sonuçsuz kalmıştır.⁶⁵ Bu döneme rastlayan Rum Temsilciler Meclisi'nin 10 Şubat 2017 tarihinde aldığı, 1950'de yapılmış olan ENOSİS plebisitini 2017 yılında Rum okullarında kutlanacak bir gün haline getiren kararı⁶⁶ da görüşmelere menfi etki etmiştir.

KKTC'nin resmen tanınması konusu Türkiye Cumhuriyeti resmi makamları tarafından sık sık dile getirilmekte ve basında konuya ilişkin haberler yer almaktadır. Bu yönde medyada KKTC'nin Azerbaycan, Pakistan, Libya, Bangladeş ve Gambiya tarafından tanınma yolunun açıldığına dair yer alan Türk tarafı açısından sevindirici haberleri Rumları endişeyle karşılamışlardır. Rum yönetimi lideri Nikos Anastasiadis'in partisi DSİ'nin yayın organı Alithia gazetesi haberi manşetten vermiştir.⁶⁷ Pakistan'ın Türkiye Büyükelçiliği'nin resmi Twitter hesabında yayınlanan konsolosluk heyetinin 11-13 Temmuz 2021 tarihleri arasında KKTC'ye 3 günlük bir ziyaret gerçekleştirileceği duyurusunda "Turkish Republic of Northern Cyprus"⁶⁸ (KKTC) ifadesinin yer alması, halihazırda Pakistan'ın KKTC'yi resmen tanımamış olması nedeniyle oldukça önemlidir. Azerbaycan Milli Meclisi'nden ilk kez resmi bir heyet KKTC'ye giderek Cumhurbaşkanı Ersin Tatar, Cumhuriyet Meclisi Başkanı Önder Sennaroğlu ve Başbakan Ersan Saner ile görüşme yapmış ve Cumhurbaşkanı Tatar, "Bir millet, üç devletiz"⁶⁹ ifadesini kullanmıştır. Bu gelişmeler KKTC'nin tanınması yolunda atılacak adımlara dair güçlü bir irade olduğunu göstermektedir.

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, Kıbrıs Mutlu Barış Harekâtı'nın 47'nci yıldönümünde, "KKTC 20 Temmuz Barış ve Özgürlük Bayramı" kutla-

malarına katılmış, KKTC Cumhuriyet Meclisi Özel Oturumunda yaptığı konuşmada iki devletli çözüme vurgu yapmış, adil ve kalıcı çözümün ancak adanın gerçeklerini esas alan yaklaşımla mümkün olacağını ve adada iki ayrı devlet iki ayrı halk olduğunu, uluslararası toplumun da bu gerçeği er veya geç kabul edeceğini belirtmiştir. Aynı konuşmasında KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar'ın Cenevre'de sunduğu, Kıbrıs Türk halkının egemen eşitliğinin ve eşit uluslararası statüsünün teskil edilmesi önerisine Türkiye'nin desteğinin tam olduğunu ve bu hususta ödün verilmeyeceğini ifade etmiştir.⁷⁰

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC), 11 Kasım 2022 günü Semerkant'ta yapılan Türk Devletleri Teşkilatı (TDT) Zirvesi'nde oybirliği ile Türk Devletleri Teşkilatı'na gözlemci üye olarak kabul edilmiştir. Bu konuyla ilgili 12 Kasım'da bir açıklama yapan Avrupa Komisyonu Sözcüsü Peter Stano AB'nin yaşanan gelişmeden duyduğu rahatsızlığı şu şekilde belirtmiştir:⁷¹

"AB, ilgili BM Güvenlik Konseyi Kararları uyarınca, AB'nin uluslararası hukukun bir konusu olarak yalnızca Kıbrıs Cumhuriyeti'ni tanıdığını, en yüksek siyasi düzey de dahil olmak üzere defalarca açıkça belirtti" derken "Kıbrıs Türk ayrılıkçı varlığının uluslararası olarak tanınmasını kolaylaştıracak veya herhangi bir şekilde yardımcı olacak herhangi bir eylem, Birleşmiş Milletler himayesinde çözüm müzakerelerinin yeniden başlatılmasına elverişli bir ortam yaratma çabalarına ciddi şekilde zarar verir".

(65) Sibel Akgün, "Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler Arabuluculuğu ile Siyasal Çözüm Modelleri ve Analizi", *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASEAD)*, Cilt 5, Sayı 11, 2018, ss. 89-107.

(66) Yenidüzen Gazetesi, 25 Aralık 2017, <http://www.yeniduzen.com/2017de-cozume-cok-yaklasildi-muzakereler-sonucuz-kaldi-97317h.htm> (Erişim: 20.06.2020).

(67) Selim Sayarı, "KKTC'yi Beş Ülke Tanımaya Hazırlanıyor", *NTV*, 18.11.2020, https://www.ntv.com.tr/dunya/kktcyi-bes-ulke-tanimaya-hazirlaniyor,7cj8FuHm_kqRRdLht1f0cg (Erişim Tarihi: 23.06.2021)

(68) Haber 7, 11.07.2021, "Pakistan'dan Dikkat Çeken KKTC Paylaşımı", <https://www.haber7.com/dunya/haber/3119370-pakistan-dan-dikkat-ceken-kkte-paylasimi> (Erişim: 19.07.2021).

(69) Sabah, 18.07.2021.

(70) Hürriyet, 20 Temmuz 2021.

(71) Kıbrıs Postası, 12.11.2022, "KKTC'nin Türk Devletleri Teşkilatı'na alınmasına AB'den tepki", https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n446878 (Erişim: 13.11.2022).

Bu açıklama AB'nin Kıbrıs meselesiyle ilgili yürüttüğü taraflı tutumunu tüm çıplaklığıyla gözler önüne sermektedir. Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na yapılan yazılı açıklamada, KKTC'nin Türk Devletleri Teşkilatı'na gözlemci üye olması ile ilgili AB Dış İlişkiler Servisi tarafından yapılan açıklamanın tümüyle reddedildiği belirtilerek şu ifadelere yer verilmiştir:⁷²

“...AB'nin, BM Genel Sekreteri'nin çağrısı bilafına Kıbrıs Türk halkının uluslararası toplumun saygın bir üyesi olmasını engellemeye çalışması iyi niyetle bağdaşmadığı gibi, GKRY'nin ve Yunanistan'ın kısır politikalarının esiri haline gelmiş olan Birliğin iki yüzlülüğünü bir kez daha açıkça ortaya koymaktadır.

Kıbrıs Adası'nda adil, kalıcı ve sürdürülebilir bir çözüm ancak Kıbrıs Türk halkının 1963'ten beri gasp edilen müstesap egemen eşitliğinin ve eşit uluslararası statüsünün tescil edilmesiyle başlayacak bir sürecin ardından sağlanabilir.

Bunun için uluslararası toplumun artık Kıbrıs Rum tarafını Ada'nın tek sahibi olarak gören tavrından vazgeçmesi ve KKTC'ni tanıması gerekir.

Türkiye her hal ve karda, KKTC'nin yanında durmaya ve tüm uluslararası platformlarda Kıbrıs Türkünün sesi olmaya devam edecektir”.

Gelinen son durum göstermektedir ki; artık Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsız olarak varlığının sürdürülmesi ve tüm dünya tarafından resmen tanınmasının sağlanması için Türkiye'nin daha güçlü adımlar atması ve bu politikasından ödün vermemesi gereklidir.

Sonuç

Kıbrıs meselesine iki tarafın da eşit olarak yer alacağı bir yönetim şeklinde çözüm mümkün görülmemektedir. Yukarıda da açıklandığı üzere Rum-Yunan ikilisi ENOSİS

hedeflerinden vazgeçmeye ve Türklere eşit statüde haklar vermeye yanaşmamakta ve adanın tamamına tek başlarına hakim olma politikalarını ısrarlı bir şekilde sürdürmektedirler. Buna ilave olarak AB ve ABD, Rumları destekleyici tarafgir politikaları sürdürmektedir. Bu durum Rum-Yunan ikilisini memnun etmektedir.

Kıbrıs meselesi Türk kamuoyu tarafından yeterince bilinmemekte, bunun sonucu olarak da tepkisiz kalmaktadır. Devlet politikalarının başarıya ulaşması için hem uluslararası kamuoyunun hem de iç kamuoyunun desteğinin sağlanması önem arz etmektedir. Diğer taraftan da kamuoyu bu gibi milli meselelerin çözümünde hükümetleri zorlayıcı ve itici bir güçtür. Bu sebeple Kıbrıs Türklerinin ve Türkiye'nin haklarının korunabilmesi ve meseleye kalıcı, hakkaniyetli ve tabii ki onurlu kabul edilebilir bir çözümün ancak KKTC'nin tanınmasının sağlanmasıyla mümkün olabileceği düşüncesi kamuoyunda yer etmelidir. Bunun yanı sıra Rum-Yunan ikilisinin faaliyetlerinin ve amaçlarına ulaşmak için giriştikleri katliamların halkımıza, özellikle genç nesile tüm çıplaklığıyla anlatılması gerekmektedir. Ancak bu şekilde Kıbrıs meselesine ve milli çıkarlarımıza sahip çıkılabilir.

Kaynaklar

Akçora, Ergünöz, “Kıbrıs Türkünün Bağımsızlık Mücadelesi ve Rumların Türklere Uyguladıkları Katliam”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Sayı 179, 2009, ss.35-62.

Akgün, Sibel, “Kıbrıs'ta Birleşmiş Milletler Arabuluculuğu ile Siyasal Çözüm Modelleri ve Analizi”, *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi (ASE-AD)*, Cilt 5, Sayı 11, 2018, ss. 89-107.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980*, Ankara 1987.

(72) Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “No: 340, 12 Kasım 2022, AB'nin KKTC'nin Türk Devletleri Teşkilatı'na Gözlemci Üyelğine Dair Açıklaması Hk.”, https://www.mfa.gov.tr/no_-340_-ab-nin-kktc-nin-turk-devletleri-teskilati-na-gozlemci-uyeligine-dair-aciklamasi-hk.tr.mfa (Erişim: 13.11.2022).

Atun, Ali Fikret, "Kıbrıs Meselesinin Görünmeyen Yüzü: Batılı Devletler", *Avrupa Birliği Kışkırtıcılığında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Ks.5, Ankara 2001.

Berath, Nazım, *Kıbrıs'ta Ulusal Sorun*, KKTC 1991.

Bilge, A. Suat, "Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Türkiye Sovyetler Birliği Münasebetleri", *Olaylarla Türk Dış Politikası, Cilt:1*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 558, Ankara 1987.

Bozkurt, İsmail, "Kıbrıs'ın Tarihine Kısa Bir Bakış", *Avrupa Birliği Kışkırtıcılığında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Ks.2, Ankara 2001.

Cankut, Ayhan, *Kıbrıs Türkümlerinin Varoluş Mücadelesi (Türk Mukavemet Teşkilatı ve Faaliyetleri)*, (Fırat Ü. Sosyal Bilimler Ens. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ 2006.

....., "Rumların Akritas Soykırım Planları ve Kıbrıs'ta Çözumsuzlüğün Başlangıcı", *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi* 8 (2021): 71-87 <<https://dergipark.org.tr/tr/pub/assam/issue/65159/962030>>

Cicioğlu, Hasan, "Türkiye ve KKTC'nin Coğrafi Bölge Üzerindeki Tarihi Önemi", *Avrupa Birliği Kışkırtıcılığında Kıbrıs Meselesi (Bugünü ve Yarını)*, Ks.4., Ankara 2001.

Çay, Abdulhaluk Mehmet, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1989.

Fellahoğlu, Esat, *Baf'ta Direniş*, Dilhan Ofset, Lefkoşa 1995.

Haber 7, 11.07.2021, "Pakistan'dan Dikkat Çeken KKTC Paylaşımı", <https://www.haber7.com/dunya/haber/3119370-pakistandan-dikkat-cekken-kk-tc-paylasimi> (Erişim: 19.07.2021).

Hürriyet Gazetesi, 20 Temmuz 2021.

İslam Ansiklopedisi, "Tarih" maddesi, TDV yay., C.40, İstanbul:2011, s.30.

İsmail, Sabahattin, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Dilmen Ofset, Lefkoşa 1992.

....., *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve Unutulan Yıllar (1964-1974)*, Başbakanlık Basımevi, İstanbul 1992.

....., *İngiliz Yönetiminde Türk-Rum İlişkileri ve İlk Türk-Rum Kavgaaları*, Lefkoşa, Eylül 1997.

....., *150 Soruda Kıbrıs Sorunu*, Kastaş Yayınları, İstanbul 1998.

....., *Kıbrıs Sorununun Kökleri*, Akdeniz Haber Ajansı, Lefkoşa 2000.

....., *Kıbrıs'ta Yunan Sorunu (1821-2000)*, Lefkoşa 2000.

KKTC Enformasyon Dairesi, "Kıbrıs'ta Osmanlılar", <https://pio.mfa.gov.ct.tr/kibrista-osmanlilar/> (erişim 26.10.2022)

KKTC Başbakan Yardımcılığı ve Dışişleri Bakanlığı, "Tarihi Perspektif", <https://mfa.gov.ct.tr/tr/kibris-meselesi/tarihi-perspektif/> (Erişim:20.06.2020)

Kıbrıs Postası, 12.11.2022, "KKTC'nin Türk Devletleri Teşkilatı'na alınmasına AB'den tepki", https://www.kibrispostasi.com/c35-KIBRIS_HABERLERI/n446878 (Erişim: 13.11.2022).

Kürşat, Fikret, Mustafa Altan ve Sabahaddin Egeli, *Belgelerle Kıbrıs'ta Yunan Emperyalizmi*, Kutsun Yayınevi, İstanbul 1978.

Manisalı, Erol, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul 2000.

Oberling, Pierre, *Kıbrıs Faciası*, (Türkçeye Çeviren: Fahir Armaoğlu), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1990.

Önalp, Ertuğrul, *Geçmişten Günümüze Kıbrıs*, Ankara 2007.

Sabah Gazetesi, 18.07.2021.

Sayarı, Selim, "KKTC'yi Beş Ülke Tanımaya Hazırlanıyor", *NTV*, 18.11.2020, https://www.ntv.com.tr/dunya/kktcyi-bes-ulke-tanimaya-hazirlaniyor,7cj-8FuHm_kqRRdLht1f0cg (Erişim Tarihi: 23.06.2021)

Somuncuoğlu, Sadi, *Sorularla Belgelerle Kıbrıs-Çözüm mü? Çözülme mi?*, Zembil Basımevi, Ankara 2003.

Tamçelik, Soyalp, *Kıbrıs'ın İngiliz İdaresine Geçiş (1878-1919)*, KKTC Cumhurbaşkanlığı Basımevi, Lefkoşa 1997.

Tolgay, Ahmet, *Fırtına ve Şafak*, K.T.M.D. Yayını, Lefkoşa 1998.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "No: 340, 12 Kasım 2022, AB'nin KKTC'nin Türk Devletleri Teşkilatı'na Gözlemci Üyelğine Dair Açıklaması Hk.", https://www.mfa.gov.tr/no_-340_-ab-nin-kk-tc-nin-turk-devletleri-teskilati-na-gozlemci-uyeligine-dair-aciklamasi-hk.tr.mfa (Erişim: 13.11.2022).

Türsan, Nurettin, *Yunan Sorunu*, Ankara 1987.

Yenidüzen Gazetesi, 25 Aralık 2017, <http://www.yeniduzen.com/2017de-cozume-cok-yaklasildi-muzakereler-sonuc-suz-kaldi-97317h.htm> (Erişim: 20.06.2020).